

GÖZLEM ve GÖRÜŞLER**TÜRKİYE'DE HALK SAĞLIĞI NEDEN ÖZLENEN YERDE DEĞİL?****Dr. M. Sarper ERDOĞAN**, Dr. Ahmet SALTİK****

Bu yıl düzenlenen V. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nin kapanış oturumunda "Halk Sağlığının Mezuniyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi, Bölgeler ve Halk Sağlığının Geleceği" konulu Atelye (Workshop) Çalışması Sonuç Raporları değerlendirildi ve Sonuç Bildirgesi hazırlandı. Tartışmalar ve sonuç metninde anlaşılan, ülkemizde Halk Sağlığı Bilimi'nin özlenen yerde olmadığıdır. Tam olarak tanımının yapılmamasına karşın 'özlenen yer'le kastedilen, ülkenin sağlık politikalarına yön veren; kurulmasında söz sahibi olduğu ya da onayladığı sağlık sistemi içinde görev alacak üst düzey yöneticileri uzman olarak yetiştirirken, kendisine emanet edilen tıp öğrencilerini ve diğer dal öğrencilerini de belirlediği stratejiyi uygulayacak neferler olarak yetiştiren; son çözümlemede ülkeyi sağlık alanında kalkındırmaya aday bir bilim dalıdır. Üniversitelerdeki eğitimci kadronun sürekliliğini de, -diğer bilim dallarında olduğu gibi- araştırmacı ve eğitimci yönleriyle sıvırlan yetenekli asistanların Kürsülerde kalmalarını olanaklı kılarak sağlayan bir bilim dalı...

Tartışmalar sırasında "her kongrede aynı şeyler söylenir, bir dahaki kongrede yine söylenecektir" ifadesinde kendini bulan usanmışlığın ve umutsuzluğun doğru analiz edilmesi gerekliliği vardır. Dolaylı olarak ifade edilen; her kongrede yinelenen ve ilke olarak kabul edilen dilek ve görüşlerin, Halk Sağlığı'nı özlenen yere taşımadığıdır. Peki bu 'özlenen yer'e ulaşmak olanaklı mıdır? Madem ki son çözümlemede amacımız 'toplumun sağlık düzeyini iyileştirmektir', o halde önceki sorumuza devamlı 'bu gerekli midir?' sorusu sorulabilir ki; bu başka bir yazının konusu olmalıdır.

Ülkenin sağlık politikalarına doğrudan yön vermek, bugün için oldukça zor bir tasarımdır. Bunu, Toplum Hekimliği Bilimi'ni ülkemizde yerleştirmeden önce Prof. Dr. Nusret Fişek, Sağlık Bakanlığı Müsteşarlığı döneminde

başarmıştır. Prof. Fişek 224 sayılı yasanın mimarı olmuş ve uygulanmasını sağlamıştır. Özgürlük ve eşitlikleri kollayan 1961 Anayasası'nın ardından esen toplumcu ve dayanışmacı rüzgârlar, bu yasanın uygulanabilmesi yönünde mutlaka görece elverişli bir ortam hazırlamıştır. Her çeşit "sosyal" sözünün sosyalizmi ve peşinden komünizmi çağrıştırıp öcü kabul edildiği bir ülkede, bir "Sosyalizasyon Yasası" uygulamak yine de kolay olmasa gerektir. Bireyciliğin teşvik edildiği ve sermayenin bu kez uluslararasılaşarak geldiği günümüzde ise, bırakın benzer içe-rikli bir yasayı çıkarmayı; mevcut yasaları aynı yönde gözden geçirmek bile olanaklı görünmemektedir.

Mevcut sağlık sistemi içinde görev alacak üst düzey yönetici yetiştirmek de benzer bir tasarımdır. Yüzde yüz onaylanmasa bile, varolan sağlık sistemi içinde, halkın sağlığı yararına en etkin hizmeti sunacak uzmanın yetiştirilebildiği çok kesin değildir. Uygulamalı eğitimin yer yer usta-çırak ilişkisiyle yürütülebileceği 'Sağlık Eğitim-Araştırma Bölgeleri' birer birer üniversitelerin elinden çıkmıştır. Geri kazanılması için gösterilen çabalar temennilerden ibarettir. Örgüt yapılanmasının tepelerinde yer alan Sağlık Kurumları'nda yapılacak rotasyonlar, geçerli ve iki taraf yararına işler bir protokole bağlanıp yürürlüğe konamamıştır. Esasen sağlık hizmetleri organizasyonunun ülkemizdeki çatı örgütü olan Sağlık Bakanlığı da yetişmiş üst düzey yöneticiye gereksinim duymamakta ya da bunların kaynağının Halk Sağlığı Anabilim Dalları olduğunu düşünmemektedir. Bakanlık içinde uzun yıllar yer alarak kurumun varolan işleyişine göre evrilmiş memurların, yukarıdan aşağıya doğru gelen direktifleri daha sorunsuz (!) uygulayacakları genel kanıdır. İllerde siyasal nitelikli sağlık müdürü atamalarının altında müdür yardımcısı veya şube müdürü düzeyinde Halk Sağlığı Uzmanı atamaları yapılmaktadır. Bilim Dalı uzmanlarının iyi birer yönetici olarak yetiştiklerini varsaysak bile, sistem içinde inisiyatif kullanan mevkilerde olmaları, siyasal onay ve destek gerektirmektedir.

* Yazıda tanımı yapılan grupların elbette istisnaları ve herkesin kendisini istisna olarak kabul etme hakkı vardır.

** Arş. Gör., Trakya Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.

*** Prof. Dr., Trakya Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD.

Halk Sağlığı Anabilim Dalları açısından, kendilerine emanet edilen öğrencileri belirlenen strateji doğrultusunda

sağlık hizmeti sunumu için bir misyoner gibi yetiştirmek de çok olanaklı değildir. Bir kez eğitim sistemi, tıbbi toplum yararına kullanmak anlamında belli bir düşünsel formasyonun kazandırılması için öğrenciyi Halk Sağlığı'na emanet etmemektedir. Emanet etmek bir yana, fikrini dahi sormamak tavrıdır. İstanbul Tıp Fakültesi'nce düzenlenen Tıp Eğitimi Sempozyumu (17-19 Ekim 1996) örneğinde olduğu gibi, Halk Sağlığı dışındaki tıp disiplinleri tıp eğitimi sempozyumu düzenlemekte; eğitim sisteminin 2000'li yıllara dönük geleceğini tartışmaktadır. En azından tıp eğitiminin felsefesi konusunda yetkin ve söyleyecekleri olması beklenen Halk Sağlığı kurmayları, bu sürece katılım kaygısı dahi taşımamaktadır. Öte yandan, sağlık alanında bütüncül kalkınmayı sağlayacak, birer nefer olmayı arzulayacak nitelikte güdülenmiş insangücü yaratmak da, güncel sosyopolitik konjonktür bakımından oldukça güç gözükmektedir.

Peki, Halk Sağlığı, bütün bu güçlükleri aşip kendisini 'özlenen yer'e getirecek kadroya sahip midir? Halk Sağlığı'nın Anabilim Dalları olarak insangücü kaynakları TUS'la gelen uzmanlık öğrencileri ile master ve doktora öğrencileridir. TUS, 14 tercih yapılabilmesi nedeniyle hekimi birincil arzusu ve birikimi ile örtüşmeyen bir uzmanlık eğitimine de pekala yönlendirilebilmektedir. Aslında üniversitelere akademisyen yetiştirmek üzere planlanmış olan doktora kadroları da bugün YÖK tarafından pratisyen hekimler için 'TUS'u delmekle' eş tutularak şaibeli sayılmış ve geçmiş kapsamayacak şekilde uygulama iptal edilmiştir. Bir kezinde de Sağlık Bakanlığı, TUS yabancı dil puanları ile Halk Sağlığı uzmanlık öğrencisi kadroları açmıştır. 'Kolay kazanılan bölüm' imajı, gelişen tepkide önemli rol oynamış, bunun üzerine uygulamadan vazgeçilmiştir. Dolayısıyla, işveren konumundaki Bakanlık'la çatışmaların da sık sık yaşanabileceği uzun erimli bir savaşımın içine girebilecek altyapıya sahip ve güdülenmiş bir kadro kaynağından söz etmek zordur.

Öğretim üyeliği, varolan kadroların asistanlar grubu için en önemli ve özlenen bir istihdam alanı durumundadır. Şablon, sahada Bakanlık memuru sıfatıyla, üniversitede pratiği yapılamamış sevimsiz, bürokratik bir işin başında olmak yerine; üniversitenin görece güvencesi altında, bir ölçüde gönlüne göre kuram üretmektir. Araştırmacı ve eğitimci kimlik sorgulanmadan çekim merkezi böyle kurulunca; uzmanlık ya da doktora eğitim süreci,

soyut bir saha anlayışıyla geçirilmektedir. Sonuçta saha, zaman zaman makele yazmak için çıkarılan bir 'arka bahçe'ye indirgenmektedir. Bu da bir yönüyle sürekliliği engellemekte; iddialı, sorun çözmeye, model üretmeye dönük sağlık araştırmalarının yapıp konunun sahiplenilmesine ket vurmaktadır.

Öğretim üyeleri grubu ise üniversite koridorlarına kapanmıştır. Oysa "saha", Sağlık Eğitim-Araştırma, Bölgelerinden de geniştir. Halk Sağlığı'nın geleceği ile ilgili konularda biraraya gelinememiş, bir ortak hedef konmasa dahi, hangi farklı hedeflerin olduğu bile belirlenememiştir. Bu bağlamda sık sık dile gelmesine karşın, mezuniyet öncesi ve sonrası Halk Sağlığı eğitimi için bir çekirdek yetişek (müfredat) geliştirilememiştir. Sağlık Eğitim-Araştırma Bölgeleri gibi çok önemli kazanımlar için güçbirliği kurulamamış, eğitimcileri de rahatlatıcak olan 'Yan Dallar'ın Tababet Uzmanlık Tüzüğü'nde yer alması girişimi yetersiz kalmıştır. Görünen odur ki; asistanı, öğretim üyesi ve bilim dalının yarını anlamına gelen kadro kaynağı ile Halk Sağlığı, dolaylı ifadelerle betimlenen 'özlenen yer'den farklı bir yerdedir.

Sonuç olarak, ikinci paragrafta sorulan 'özlenen yer'e ulaşmak olanaklı mıdır?' sorusunun yanıtı olumsuzdur. İşte bu noktada bir başka yazıya bıraktığımız, 'bunun gerekliliği' konusu tartışılmalıdır. "Toplumun sağlık düzeyini yükseltmek" için sözü edilen 'yer'de olmak mı gerekmektedir? Bugün için bir ütopya niteliğindeki özlenen yer tanımı, ulaşılamazlığı ile -yanlış olarak- umutsuzluğun da kaynağıdır. Oysa, bir kısır döngüyü çağırıştıran "hep aynı şeyi konuşmak", bu ütopyadan bağımsız değerlendirilmeli ve boşa çaba değil; tersine, yeniden ve yeniden yapılan bir tür göreve çağrı olarak algılanmalıdır. Denize geri bırakılan her denizyıldızı örneğinde olduğu gibi, kongrede sözü edilen az ama güzel örneklerle sahip çıkılmalı, tek tek atılacak adımların tempolu bir yürüyüşe dönüşebileceği de unutulmamalıdır.

Unutmadan; Halk Sağlığı bilim insanları olarak sürekli iletişim içinde olmak kaçınılmaz bir zorunluluk iken, Halk Sağlığı Günlerini de sayacak olursak yılda ancak 1 kez biraraya gelme fırsatını anlaşılabilir protestolarla harcamak bir lüks değil midir?

Tüm istisnaları saygıyla selamlıyoruz...